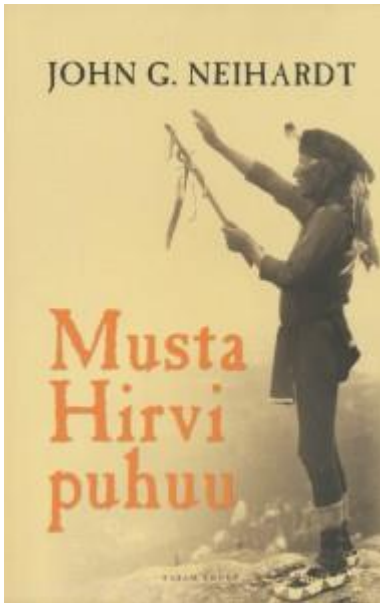

Black Elk puhui ja kaikki kuuntelevat yhä

Riku Hämäläinen
Helsingin yliopisto

John G. Neihardt 2013. *Musta Hirvi puhuu*. Suomentanut Jussi Korhonen. Helsinki, Basam Books, 200 s.

Amerikan alkuperäiskansoja käsittelevän kirjallisuuden ehdottomiin klassikoihin kuuluva *Black Elk Speaks* ilmestyi vuonna 1932. Nyt Black Elk puhuu vihdoinkin myös suomeksi.

Yhdysvaltalainen runoilija ja kirjailija John G. Neihardt meni elokuussa 1930 Pine Ridgen reservaattiin tapaamaan vanhaa lakota-miestä Hehaka Sapaa eli Black Elkiä kuultuaan tämän olevan varteenotettava perinteenkannattaja haastateltavaksi. Amerikan alkuperäiskansojen katsottiin olevan katoava kansanryhmä, jonka kohtalona on kulkea ”werrattain nopeata häwiötä kohden” kuten Aleksandra Gripenberg kirjoitti jo vuonna 1894 (Gripenberg 1894, 61). Siksi oli kiire tallentaa katoavaa perinnettä.

Koulutettujen tutkijoiden lisäksi perinteisiä intiaanikulttuureita tallensivat myös monet muut. He haastattelivat vanhoja miehiä ja naisia ja kirjoittivat heidän elämäkertansa sellaisenaan kuin haastateltavat itse kertoivat. Metodinsa ja tyyliinsä puolesta nämä ovat pikemminkin elämäkerrallisia kertomuksia kuin varsinaisia elämäkertoja (Hämäläinen 2011, 29).

Vanhojen perinteenkannattajien haastatteleminen oli jopa varsin yleistä. Black Elkin omaelämäkerrallinen tarina on yksi näistä varhaisista haastatteluun perustuvista elämäntarinoista, mutta se on sittemmin saavuttanut erityistä huomiota ja suurta suosiota myös suuren yleisön parissa. Siitä on tullut yksi menestyneimmistä tasankointiaanien perinteisen elämän ja uskonnon popularisoinneista.

Vuonna 1930 Black Elkin elämän suurimmat tapahtumat olivat takana, ja hän eli vanhoja aikoja muistoissaan. Reservaatit olivat vain murto-osa alkuperäisistä metsästysmaista ja sairaudet olivat aiheuttaneet ennenaikaisia kuolemia. Paineet perinteisten tapojen ja uskomusten hylkäämiselle olivat kovia Yhdysvaltojen yrittäessä ”sivistää” intiaaneja ja kristillisten kirkkokuntien taistellessa heidän sieluistaan (Smedman 2001). Kenties juuri tämän johdosta monet vanhat perinteenkannattajat olivat halukkaita jakamaan tietonsa heidän perinteistään kiinnostuneiden kanssa tuntien tyytyväisyyttä siitä, että perinne säilyy tallennettuna.

Black Elk syntyi vuoden 1863 tienoilla ja kuoli 1950. Hänen elämänsä mahtui monta merkittävää tapahtumaa paitsi henkilökohtaisella tasolla myös lakota-intiaanien ja laajemminkin tasankointiaanien historiassa. Hän eli lapsuutensa ja nuoruutensa aikana, jolloin lakotat ja monet muut intiaanikansat elivät vielä vapaina, joskin euroamerikkalaisen väestön alati kasvavassa paineessa. Lakotojen perinteinen elämäntapa perustui biisoninmetsästykseen ja riistan perässä vaeltamiseen, mutta 1860-luvulta lähtien se oli uhattuna. Kesäkuun lopussa 1876 lakotat liittolaisineen saivat suuren voiton Yhdysvaltain ratsuväestä. Myös Black Elk osallistui taisteluun, jossa George Armstrong Custerin 7. ratsuväkirykmentti tuhottiin täydellisesti Little Big-hornin taistelussa. Uutinen tästä saavutti pääkaupungin juuri kun Yhdysvallat oli valmistautumassa 100-vuotisjuhlaansa.

Tämän jälkeen Yhdysvallat yritti toden teolla ratkaista ”intiaaniongelman” ja armeijaa vahvistettiin. Etenkin lakotoja jahdattiin määrätietoisesti. Lopulta viimeistenkin oli asetettava heille osoitettuihin reservaatteihin ja luovuttava vaeltavasta metsästäjäkulttuuristaan. He tulivat riippuvaisiksi hallituksen avustuksista, ja perinteisestä elämänmuodosta luopuminen johti kulttuuriin muutoksiin. Lakotojen kulttuurin klassinen kausi oli ohi.

1880-luvun lopussa lakotojen ja muiden kansojen keskuuteen levisi uusi uskonnollinen liike, joka antoi vielä toivoa vanhojen aikojen palauttamisesta ja valkoisten katoamisesta. Alkuun epäröityään myös Black Elk liittyi tähän liikkeeseen tavoitteenaan palauttaa kansalleen vanhat hyvät ajat. Henkitanssina tunnettu revitalisaatioliike herätti levottomuutta, ja armeija lähetettiin reservaattiin. Tämä johti traagiseen verilöylyyn Wounded Kneessa 29. joulukuuta 1890, jolloin noin 250 lakotaa sai surmansa armeijan avattua tulen intiaaneja kohti. Suuri osa surmansa saaneista oli naisia ja lapsia. Suomessakin *Päivälehti* uutisoi vain vajaa viikko tapahtuman jälkeen (4.1.1891) ”Indiaanein kuoleman kamppauksista.”

Tähän loppuu myös Black Elkin kertoma tarina, vaikka hänen oma elämänsä jatkui vielä kuusi vuosikymmentä. Oliko se Black Elkin oma valinta vai Neihardt, joka sai näin kirjalleen loppukliimaksin? Kirja ei kerro, että Black Elk kääntyi kristinuskoon ja toimi loppuelämänsä katekeettana kiertäen reservaateissa opettamassa kansalleen kristinuskoa hylkäämättä silti perinteitä. Elämänsä ehtopuolella hän halusi vielä jakaa omat kokemuksensa ja tietonsa lakotojen perinteisestä elämästä ja uskonnosta.

Kirjassa äänensä saa kuuluviin lakota-intiaani, joka kertoo kansansa taistelusta elämäntapansa puolesta, mutta jonka kertomuksen merkittävimmäksi anniksi on noussut kuitenkin uskonnollinen näky ja henkilökohtainen kokemus henkimaailmasta. Lakotojen – kuten monien muidenkin heimojen – perinteisessä uskonnossa näkykokemuksessa saatu henkilökohtainen suhde henkimaailmaan viitoitti vahvasti miehen elämää.

Poikkeuksellista Black Elkin kohdalla oli, että hän sai merkittävimmän näkynsä ollessaan vasta yhdeksänvuotias. Black Elkin kertomus näkykokemuksestaan (s. 50–72) on yksityiskohtainen ja täynnä symboliikkaa. Siinä hän mm. matkusti kosmisesta kerroksesta toiseen ja tapasi Isoisät, jotka edustivat kuutta suuntaa: länttä, itää, pohjoista, etelää, ylistä ja alista. Näyssä hän sai elämäntehtäväkseen auttaa kansaansa esimerkiksi toimimalla tietäjänä ja parantajana. Tätä tehtävää hän alkoi toteuttaa myöhemmin aikuisiällä.

Jussi Korhonen on tehnyt hyvää ja perusteellista työtä suomennoksessaan. Hän on käyttänyt hyväkseen johtavan lakota-tutkijan Raymond DeMallien selityksin varustettua laitosta kirjasta (Neihardt 2008), jonka viitteitä hän on sisällyttänyt valikoiden suomalaiseen laitokseen. Korhonen on myös lisännyt suomennokseen omia alaviitteitä taustoittamaan Neihardtin tekstiä.

Korhonen on luetuttanut suomennoksen asiantuntijoilla, mikä näkyy työn laadussa. Muutama epätarkkuus on kuitenkin jäänyt korjaamatta, esimerkiksi Valkoisella Biisoniniaisella ei ollut yllään valkoista peurantaljaa vaan hän oli pukeutunut valkoiseen nahkamekkoon (s. 35). Myös tipi-teltan vanhanaikaisen kirjoitusasuun ”tiipii” käyttö tuntuu kummalliselta, varsinkin kun oikea kirjoitusasu on perusteltu viime vuosina useassa eri yhteydessä (mm. Hämäläinen 2004a, 22; Andersson 2009; Andersson, Hämäläinen & Kekki 2013, 143). Korhonen mainitsee myös itse oikean kirjoitusasun alaviitteessä mutta ei käytä sitä muuten (s. 35). Uskontoon keskeisesti liittyvä termi rohto olisi myös ollut syytä selittää alaviitteessä (s. 46). Karhulta voimansa saaneet sekä karhutietäjien parantamat muodostivat ennemminkin löyhän karhukultin kuin järjestäytyneen seuran (s. 124).

Eniten mietityttää päätös suomentaa henkilöiden nimet. Vaikka tietyt nimet kuten Hullu Hevonen tai Istuva Härkä voidaan katsoa omaksutuiksi pitkän ajan kuluessa suomen kieleen käännettyinä, Kielitoimiston mukaan suomen kielen huollossa ei enää suositella nimien suomentamista. Mutta miksi nimeä Chips ei ole käännetty muiden tavoin jos nimet kerran on käännetty (s. 98)? Jotkut heimonimien taivutusmuodot niin ikään hämmentävät.

Alkuperäiskielisten laitosten kirjaan liitetyissä kuvaliitteissä on Black Elkin ystävän Standing Bearin piirroksia lakotojen perinteisestä kulttuurista ja Black Elkin näkykokemuksesta. Valitettavasti nämä lakotojen perinteistä kulttuuria ja uskontoa erinomaisesti visualisoivat kuvat on jätetty pois suomenkielisestä laitoksesta.

Kuvituksen poisjättämisestä huolimatta kustantaja on ollut klassikkoteoksen julkaisemisessa kunnianhimoinen. Kirjaan on sisällytetty Neihardtin esipuheet eri laitoksista ja pyydetty dosentti Rani-Henrik Anderssonilta ja professori Markku Henrikssonilta yhteiset jälkisanat suomenkieliseen laitokseen. Jälkisanat alleviivaavat, että kirjan teksti ei noudata aina kovin uskollisesti Black Elkin kertomusta, seikka jonka DeMallie (1984) osoitti kolme vuosikymmentä sitten. Jälkisanoihin olisi toivonut tarkkuutta (Neihardt ei esimerkiksi tavannut Black Elkiä vielä 1920-luvulla eikä Black Elk kuollut vuonna 1951 kuten jälkisanat väittävät) sekä analyttisempää otetta ja pohdintaa kirjan merkityksestä laajemmin kuin vain lakotojen tutkimukselle. Anekdootti tunnetun luontaistuotteen yhteydestä Black Elkiin ei kuittaa tätä puutetta (ks. Sörensen 2006).

Black Elkin kertomus ei saanut aluksi sen erityisempää huomiota kuin muutkaan intiaanien vastaavat omaelämäkerralliset kertomukset. Ei ole sattumaa, että Black Elkin kertomus vaikuttavine näkykokemuksineen tuli suosituksi 1960-luvulla, samaan aikaan kun yleinen kiinnostus henkisyyskasvoista ja etsittiin vaihtoehtoja länsimaisille elämänarvoille. Kustantajakin mainostaa kirjaa kasvukertomuksena ja modernin henkisyyskasvun klassikkona. Television vaikutus puolestaan näkyy Neihardtin esiintymisessä puheohjelmassa 1971. Sen jälkeen kirjan suosio kasvoi räjähdysmäisesti, kuten Neihardt toteaa vuoden 1972 laitoksen esipuheessaan (s. 31).

Black Elk oli merkittävä henkilö, jonka merkitys on ollut suurempi hänen kuolemansa jälkeen muiden parissa kuin elinaikanaan oman kansansa parissa. Elämäntarinansa lisäksi hän antoi kaksi vuosikymmentä myöhemmin Joseph Epes Brownille tarkat kuvaukset lakotojen tärkeimmistä rituaaleista, jotka julkaistiin Black Elkin kuoleman jälkeen 1953 kirjana *The Sacred Pipe: Black Elk's Account of the Seven Rites of the Oglala Sioux*. Sittemmin Brown väitteli uskontotieteen tohtoriksi Tukholman yliopistossa ohjaajanaan professori Åke Hulthkrantz, Helsingin yliopiston kunniatohtori ja yksi intiaaniuskontojen merkittävimmistä tutkijoista maailmassa. Nykyään Black Elkin jakamia tietoja käyttävät niin tutkijat, intiaanikulttuureista kiinnostuneet kuin lakotat itsekin. Esimerkiksi Black Elkin kuvaus lakotojen hikoilumajariitista inipistä on vaikuttanut merkittävästi riitin standardoitumiseen ja sen symboliikan selittämiseen niin lakotojen kuin tutkijoiden parissa (Hämäläinen 2001; Hämäläinen 2004b).

Black Elk koki epäonnistuneensa, koska ei voinut auttaa omaa kansaansa näyn odotusten mukaisesti. Hänen elämäntarinastaan on kuitenkin otettu lukuisia painoksia ja se on käännetty useille eri kielille, nyt myös suomeksi. Black Elkin tarina ja hänen jakamansa tiedot ovat osaltaan tehneet lakotoista yhden tunnetuimmista intiaanikansoista. Kenties hän ei lopulta sittenkään epäonnistunut tehtävässään.

Kirjallisuus

Andersson, Rani-Henrik

2009 *Lakotat. Kotkan ja biisonin kansa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Andersson, Rani-Henrik, Riku Hämäläinen & Saara Kekki

2013 *Intiaanikulttuurien käsikirja. Kulttuurin, historian ja politiikan sanastoa*. Helsinki: Gaudeamus.

Brown, Joseph Epes (eds.)

1953 *The Sacred Pipe: Black Elk's Account of the Seven Rites of the Oglala Sioux*. New York: Penguin Books.

DeMallie, Raymond J. (eds.)

1984 *The Sixth Grandfather: Black Elk's Teachings Given to John G. Neihardt*. Lincoln: University of Nebraska Press.

Gripenberg, Aleksandra

1894 *Punainen kansa. Kertomuksia Intiaaneista nuorisolle ja kansalle*. Helsinki: Kansanvalistusseura.

Hämäläinen, Riku

2001 Pohjois-Amerikan alkuperäiskansojen hikoilumaja. – Juha Pentikäinen (toim.), *Löylyn henki. Kolmen mantereiden kylvyt*, 40–49. Helsinki: Rakennustieto.

Hämäläinen, Riku

2004a Tasankointiaanien "tavaratalo". *KAJO' – Lehti Amerikan alkuperäiskansoista* 8(1): 18–23.

Hämäläinen, Riku

2004b Inípi. Puhdistautumisriitistä poliittisen tietoisuuden kasvattajaksi. – Riku Hämäläinen (toim.), *Pohjois-Amerikan intiaaniuskonnot. Kirjoituksia perinteistä, muutoksesta ja jatkuvuudesta*, 232–271. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Hämäläinen, Riku

2011 *Bear Shields of Plains Indians: Motifs and Meanings*. Wyk auf Foehr: Tatanka Press.

Neihardt, John G.

2008 *Black Elk Speaks: Being the Life Story of a Holy Man of the Oglala Lakota*. Annotated by Raymond J. DeMallie with illustrations by Standing Bear. Albany: State University of New York Press.

Smedman, Rainer

2001 *Sotureista ja metsästäjistä maanviljelijöitä. Oglalat valkoisen miehen tiellä (1868–1887)*.
Tampere: Tampereen yliopisto.

Sörensen, Gerda

2006 Alfred Vogelien jalanjäljillä intiaanien parissa. Toimittanut Elisa Rosenberg. *KAJO' – Lehti Amerikan alkuperäiskansoista* 10(1): 8–11.